

TÓTH ELEMÉR

Földalatti harangszó

- Húha - mondja reszelős hangon. - Hát kerülj beljebb, hideg van.
- Még szerencse, hogy nem tutul a szél - jegyzem meg.
- Még szerencse - erősíti.

Habár, ki tudja, mi a szerencse. Úgy gondolom, hogy ha itt istenigazából rákezd a szél, hát megkondítja a harangot is a toronyban.

Toronyban?

„Benczúrfalván pedig van egy kút, abban meg egy harang” - mesélték a közeli faluban még nemrég is. „A harang reggel, délben, este megkondul. A kút már kiszáradt, így hát nem tükre az égnek. S az emberek hallják a harangszót, bár a harangot nem találják, hiába keresik - amikor a földet művelik, harangozni kezd a kút.”

Mit harangoz? Ez már történelem. A község régi neve Dolány. A XVI. század közepén a törökök teljesen elpusztították. A régi talu a Sági-völgyben terült el, csak egy templom alapfalai maradtak meg belőle. Volt-e harangja? Hol az a harang? Rege mondja a választ: mindez 1550-1552-ben történt. (Játszom egy pillanatig a fura gondolattal: akkor már körülbelül harminc éve meghalt a reneszansz két legnagyobb mestere, Raffaello és Leonardó da Vinci. Már mosolygott a Mona Lisa. S még több, mint egy évtizedig élt Michelangelo Buonarroti... Minek folytatnám?)

Itt volt birtokos, itt dolgozott Benczúr Gyula festőművész, akitől a község újabb neve származik. Az 1920-ban elhunyt művész itt pihen a temetőben. Az országút mentén fákkal benőtt dombon áll a XIX. század elején épült barokk, klasszicista átalakítások nyomát őrző épület, Benczúr Gyula egykori otthona és műterme. Idős Szabó István Kossuth-díjas érdekes művész dolgozik most benne. A régi műterem mellé új otthont épített magának. Előtte rózsatövek, kőpad. A műterem előtt meg egy vén harsfa, s két öreg akác nyújtogatja ágait. Az egyik akác alatt nagy halom tölgyfa, leendő szobrok anyaga. Őrzi a hajdani formákat, közérthető mondandókat. Milyeneket? Néhány korábbi szoborra gondolok: Bányászasszony beteg gyermekével, Talpverető bányász, Ébredés, Lóvontatású csille, Kazári bányász, Szenet hordó kovácsinasok, Birkózó gyerekek, Arató, Anya gyermekével, Csökönyös csillevontató számár, Szélben a bánya felé. Még sorolhatnám. Így őrzi a hajdani életformákat a fa. Mint a népművészet, vagy egy-két öreg meséi, akiknek az élete maga is mese. Mégsem szabad úgy kezdeni: egyszer volt, hol nem volt. Másként kezdődtek ezek a mesék. Másként történtek. Öregember mondta nekem:

- Az uradalomban volt egy tehenészet, a gulyás idős ember volt, szerettem hallgatni, tőle tanultam a meséket. Az istállóban készítettem magamnak ágyat szalmából, ott háltam, a mesékkel aludtam el. A marhák több sorban álltak az istállóban, tél volt. Azt mondja nekem a gulyás: Most menj végig az istállón, számold meg a marhákat, mennyi van a bal és mennyi a jobb oldalon. Ha a bal oldalon van több, erősebb lesz az idő, ha a másik oldalon, akkor megenyhül. Ez mindig bekövetkezett. Elszegődött az apám egy másik helyre. Szilveszter napján hurcolkodtunk, nagy hó volt. Engem is felpakoltak egy szekérre a nagyanyám ölébe. Ereszkedtünk le a hegyről. A völgyben két méteres hó volt, lementünk a hó alá, nagyanyám ott halt meg, engem élve húztak ki. Amikor nagyobb lettem, az uradalomban hajtó lettem. Sok vadászatot megértem, szót a fegyver, mint a háborúban. A nádasban meghajtottunk egy rókát, elszellett, dühösek voltak az urak. Mentünk a nagy árok mellett hazafelé, szomorúfűtél alatt. Egyik fán ült egy kakas, lelőtték. Valamelyik piacozó asszonytól szabadulhatott el az a jószág. Ez az a kakas, akit már nem szeret a tyúk, mondtuk. Titokban sokat neveltünk. Így volt, nem másként. Egy hétig mondhatnám az életemet.

Beljebb kerülök.

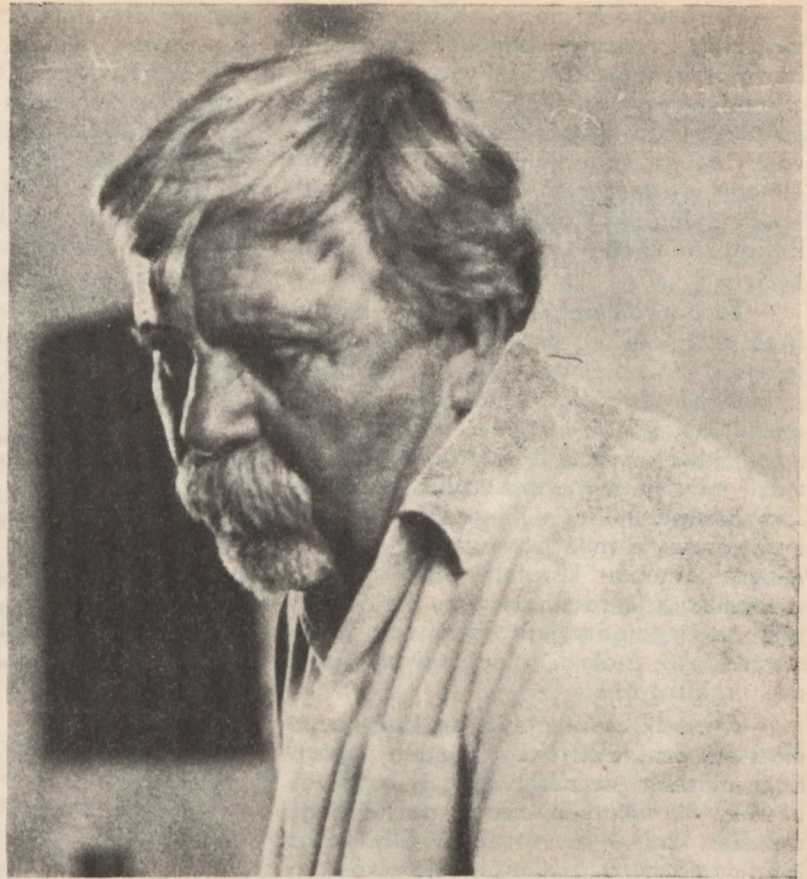
- Elfelejtettem felhúzni, már fél tizenegy, fel se érem - ágaskodik a vékony láncon függő súlyozó után idős Szabó István, s húzza föl a falórát, hogy meg ne álljon, pontosan mutassa, mérje az időt. - Már erre is alig jut időm.

Mire jut?

Kiállítás művész 1934 óta. A magyar bányászat 200 éves története című sorozatát, amely ma már Nógrád megye tulajdona, 1950-ben kezdte fagyni. 1954-től Benczúrfalván él. 1958-ban Budapesten, a Múcsarnokban állította ki szobrait, 1963-ban ugyancsak itt nyílt gyűjteményes tárlata. A Múcsarnok tíz év után most újra idős Szabó István műveinek ad otthont, 123 szobor várja a látogatókat. Egy újabb sorozat is, amely a régi falusi, palóc életformát őrzi. Címe: Nógrád megye dolgozó népe.

A műteremben szerszámok sokasága. Egy Mátra alatti faluban láttam egyszer ennyi szerszámot együtt valakinek a műhelyében, aki majdnem megpróbálta azt, amit Icarus.

- Csináltam fából egy repülő 1936-ban - mesélte. - Botkormánnyal is elláttam. Felvonszoltam a hegyre, molnár barátom eleje fogta a motor-kerékpárját, s unszolt a többiekkel, hogy üljek bele. Ott volt a falu aprajagya. Úgy terveztem, hogy a motor a hegyen majd meghúzza a gépet,

amellyel átrepülök a falut. De nem mertem beleülni. Szerencsémre. Mert alighogy felemelkedett, egy-két méter után a földre zuhant és ripityára tört a gép. Nem maradt belőle egy darab se, egy szálka se.

- Nem mert repülni. Kár?

- Kár. Bányász voltam. A föld alá le mertem menni, repülni meg nem. De csináltam hegedűt is, játszak rajta?

Magamban újra hallok egy kicsit a falusi Icarus hegedűjének hangját, idős Szabó István felhúzza az órát. Idén lesz hetven éves, 1903. augusztus 29-én született Cereden. Egy polcon megpillantom 1969-ben a Magvető Kiadó gondozásában megjelent könyvét, a Fába faragott esztendők-et.

A fülszöveg írja: „Könnyű egy mondatban összefoglalni a Fába faragott esztendők-et. Hogyan lett az úrasági kerékgyártó már gyerekfővel nehéz munkát végző fiából elismert művész?” Ez csak egy mondat, amely utal a lényegre, de nem azonos vele. A lényeg ugyanis éppen az a küzdelem, amelyet a kerékgyártó fia vívott a művészé és útján. Szébb és fontosabb az a mondat, amelyet maga a szerző ír le a könyv előszavában: „Hogy mennyi küzdelem, mennyi keserves és boldog esemény hullámszik ezek mögött a fába faragott szobrok mögött, azt próbálja elmondani ez a könyv.”

Idős Szabó István életének eseményei az első világháború tájékán kezdődtek, így a napjainkig tartó korszaknak is tükrö egy kicsit ez a könyv. Egész sorát felvonultatja azoknak a figuráknak, akik ezen időszakban Nógrád urai, vagy az urak elnyomottjai voltak.

Mint az emlékezésből tudjuk, az uradalmi kerékgyártó fia korán kitűnt megfigyelő készségével, rajzaival. Az iskolában, a magtárak falára, minden üres helyre rajzolt. Sorsa úgy alakult, hogy szinte gyerekfejjel megismerte az uradalmak dolgozóinak, cselédeinek, mesterembereinek, urainak sorsát, s majdnem ezzel egyidőben a bányászéletet is. Aztán következtek az alkotások. A legelső sikerek közé egy fegyverábrázolás tartozott. Később egy kőfaragó meglátott nála egy fából faragott bányászt, - biztatta, próbálja meg kőből faragni. Így kezdődött az ismerkedés más anyagokkal.

Inkább fából farag. Megörökíti. A világot nem költi át, a világnak talán erre nincs is szüksége. A domborművön nem rendezi Aphrodité fényjárta hajára emlékeztető rajzolatba a fák koronáját. A szobrász által nem is ábrázolható szélben pedig vaskos bányászok mennek a bánya felé. A szél bizonyára elsőpri előlük a fényes port egy pillanatra, miközben faragja az emberek arcát.

Most nem fúj.

Innen a dombról újabb dombokra látni. Száz év óta bronz és arany leletek is előkerültek ezen a tájon. Például a Majorhegy oldalából. Nem csoda, hogy itt mesélték:

- Amott, kint a gyümölcsös mögött van egy erdő. Nagyon sok arany van benne. Egy ökor beleesett ott egy mélyedésbe. Miután kihúzták, hosszú csatlókötélen követ engedtek le a mélybe, de a kő nem ért le a fenekére. Ott találtak egy buzogányt. A földből meg három lánggal bukkan fel az arany. Hogyan lehetséges ez, hiszen az arany nem ég.

Ki tudja?

Idős Szabó István kis poharakba erős itókat tölt.

- Köszönöm - szabadkozom.

- Ne köszönd!

Egy pillanatig azt hiszem, mindjárt hoz egy hófehér vesszőkosarat is, tele dióval. Beszélgetni kezdünk.

Néha, mintha hallanám a földalatti harangszót.